RESTORATIVE JUSTICE

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมไทย

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ | 20 มิถุนายน 2562

RESTORATIVE JUSTICE
ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

สถิติจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมดในประเทศไทย (1974-2017)

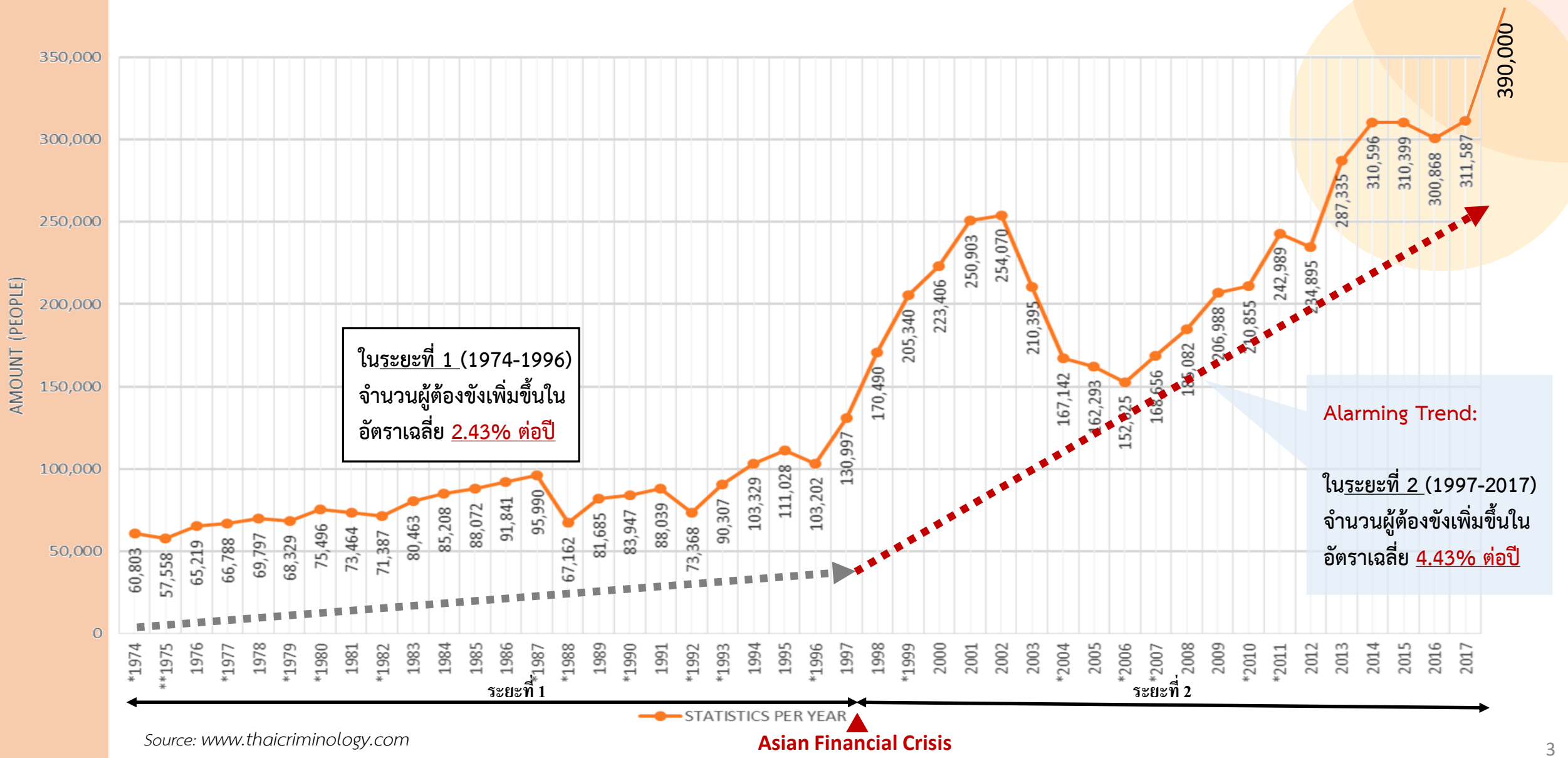

Source: www.thaicriminology.com

จำนวนผู้ต้องขังมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

เมื่อเทียบตามสัดส่วนต่อจำนวนประชากร ประเทศไทยมีผู้ถูกคุมขัง คิดเป็นสัดส่วน 478 คนต่อประชากร 1 แสนคน หรือเป็นอันดับที่ 8 ของโลก

Alarming Trends:

ประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังมาก...เป็นอันดับ 6 ของโลก เป็นอันดับ 1 ของภูมิภาค ASEAN ประเทศไทยมีผู้ต้องขังหญิงมากเป็น อันดับ 1 ของภูมิภาค ASEAN

(ข้อมูล ณ ปี 2017)

Source: www.prisonstudies.org

สถิติการดำเนินคดีอาญาของไทย

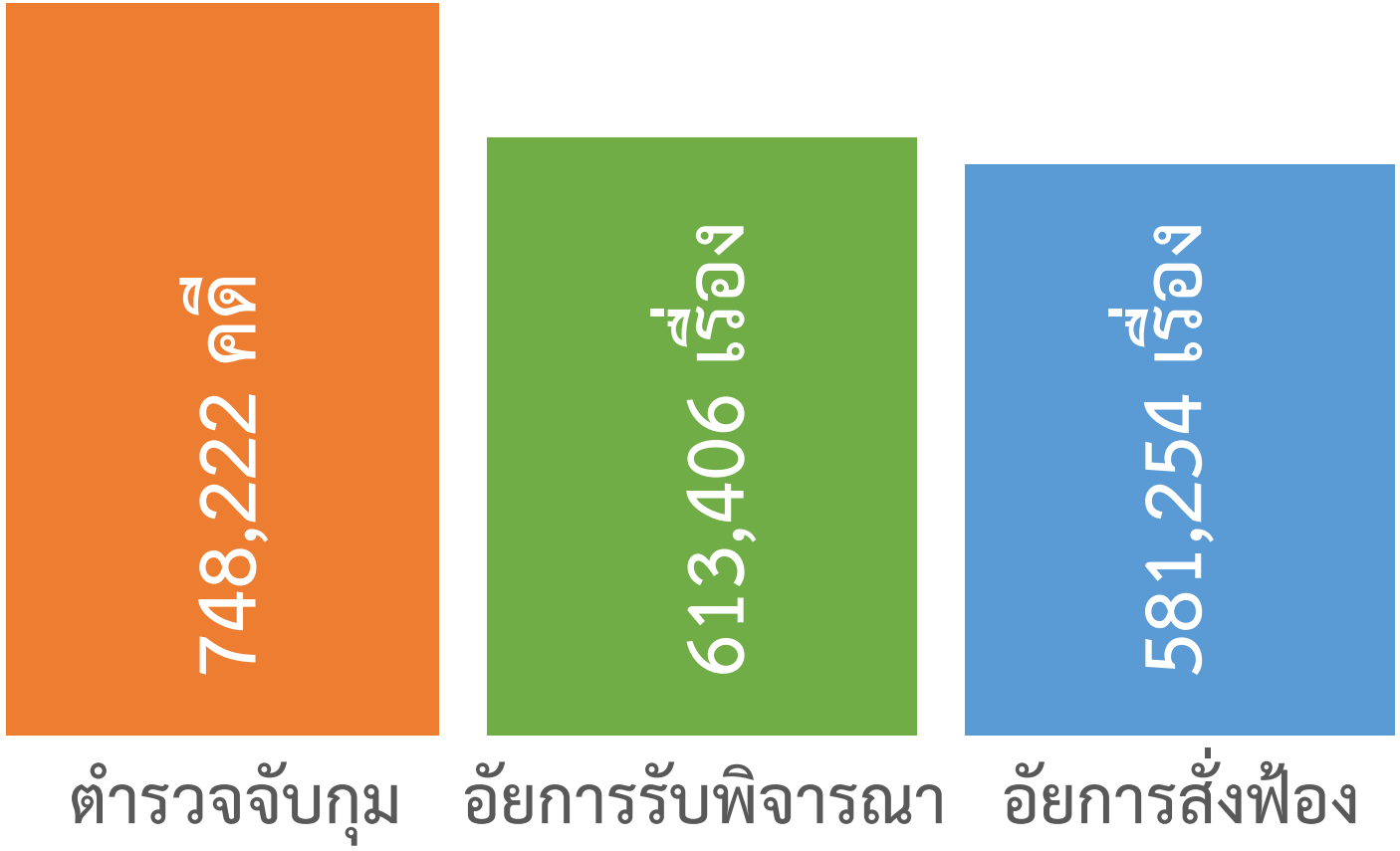

(สถิติ ปี 2556)

สถิติการดำเนินคดีอาญาของญี่ปุ่น

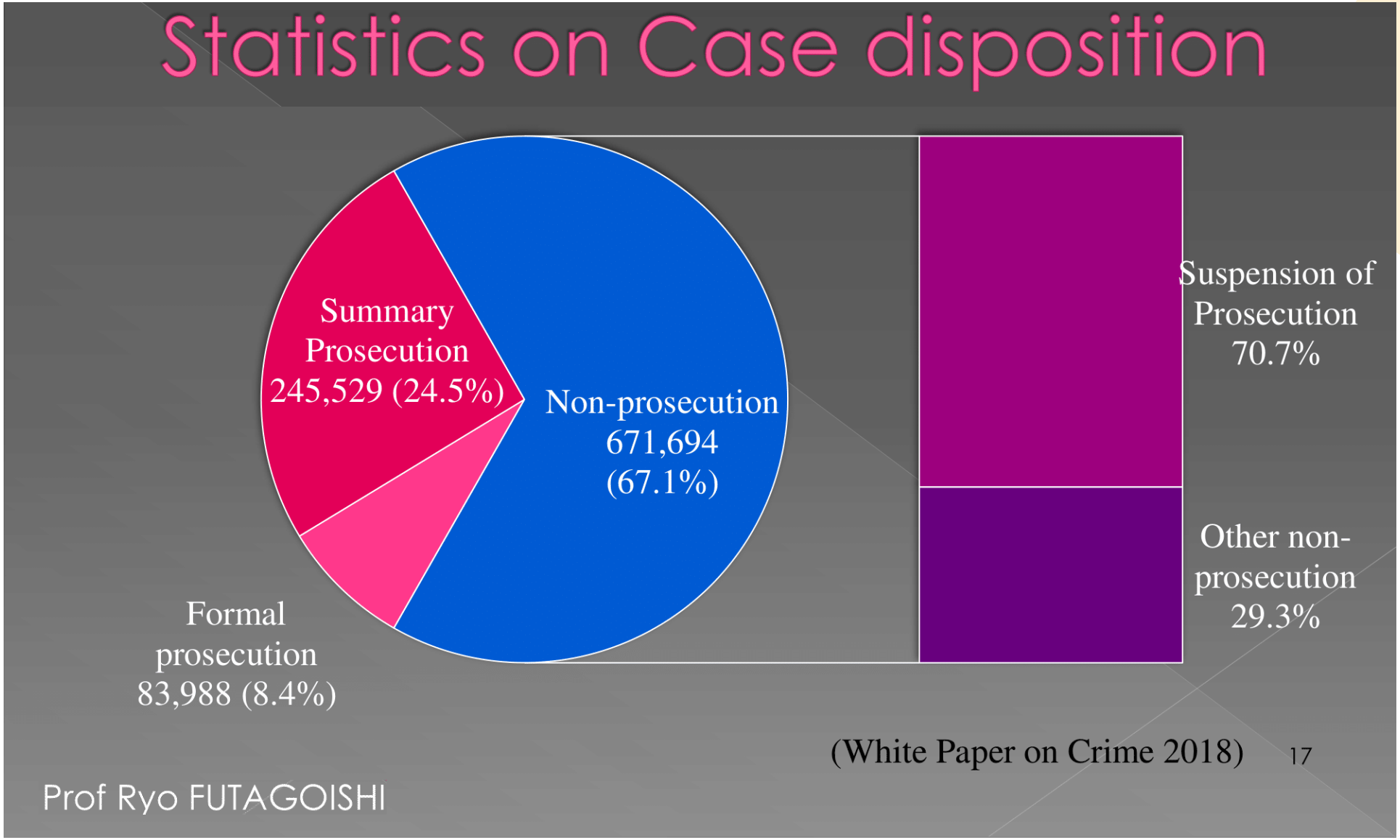

เปรียบเทียบสถิติการดำเนินคดีอาญาของไทยกับญี่ปุ่น

ไทย

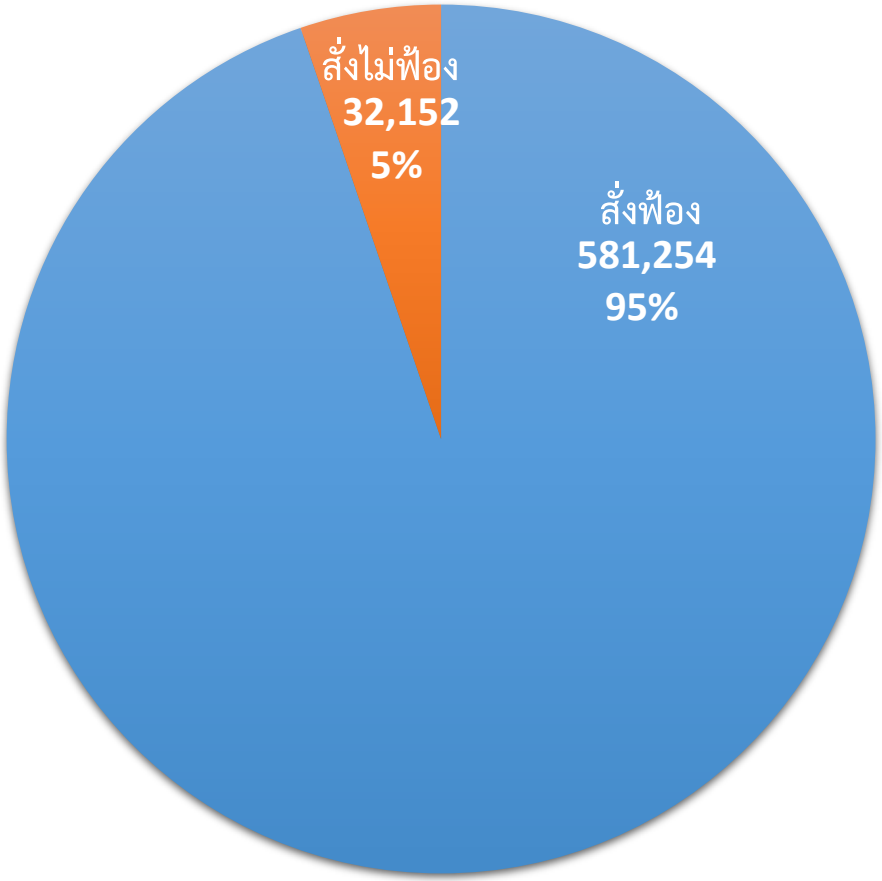

ญี่ปุ่น

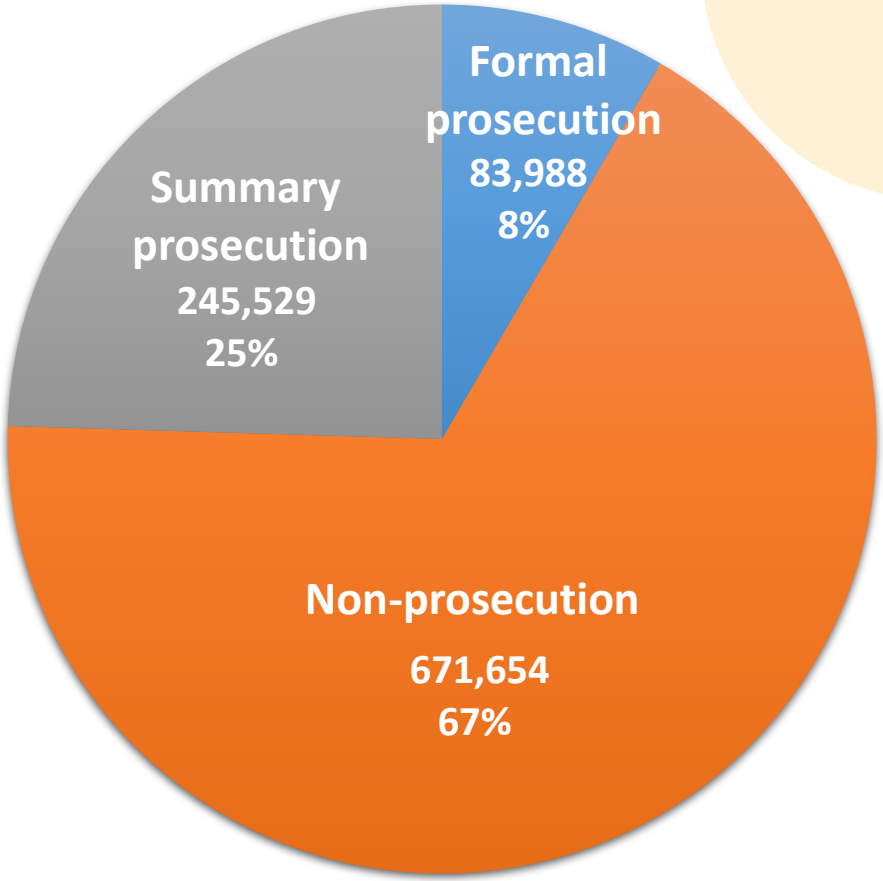

สภาพปัญหาของกระบวนการยุติธรรม

มีการนำข้อพิพาทเข้าสู่ระบบยุติธรรมมากเกินไปจนเกิดปัญหาคดีล้นศาล

เน้นการลงโทษผู้กระทำผิด ไม่ให้ความสำคัญกับการเยียวยาผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมเท่าที่ควร

ใช้โทษจำคุกมากเกินไป ทำให้เกิดปัญหาคนล้นคุก และผู้กระทำผิดไม่ได้รับการฟื้นฟูที่เหมาะสม ไม่สามารถกลับเป็นพลเมืองดีและคืนสู่สังคมได้

เป็นการผูกขาดโดยรัฐมากเกินไป ประชาสังคมและชุมชนขาดการมีส่วนร่วม

ข้อจำกัดของระบบการดำเนินคดีอาญา

เป็นการดำเนินการในระบบกล่าวหาซึ่งมีลักษณะเป็นการต่อสู้ ทำให้ต้องมีผู้แพ้และผู้ชนะ

ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมไม่มีโอกาสในการมีส่วนร่วม

ครอบครัว ชุมชน ไม่มีโอกาสมีส่วนร่วม

ผู้กระทำผิดต้องถูกลงโทษในรูปแบบที่มีผลต่อการพัฒนาตนเองในอนาคต

ความหมายของหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

หลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ให้ความสำคัญกับการบรรเทาผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดสำหรับทุกฝ่าย

ความหมายของหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

โดยเน้น

- การเยียวยาชดใช้ความเสียหายให้ผู้เสียหาย
- การสร้างความสำนึกผิดและความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดในการกระทำของตน

ซึ่งมีแนวทางในการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวโดยเปิดโอกาสให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และในกรณีที่เหมาะสม ญาติพี่น้อง ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้แทนของชุมชน ได้พบปะเจรจากันเพื่อหาทางออกร่วมกันในการแก้ปัญหา

UNODC's Handbook on Restorative Justice Programme (2006)

United Nations Releases "Handbook of Restorative Justice Programmes"

Written by Joshua Wachtel Published: January 12, 2007

Justice

Share Tweet Share

The Experts Group meets to discuss the United Nations Handbook of Restorative Justice Programmes, in Vienna, Austria, January 2006.

Restorative practices got a boost last month with the publication of the Handbook on Restorative Justice Programmes by the United Nations Office of Drugs and Crime's Criminal Justice Reform Unit (UNODC CJRU). The Handbook, a free publication, serves as an introduction to the theory and practice of restorative justice. A hard copy is available from UNODC RJRU (criminal.justice@unodc.org) or online in PDF eBook format.

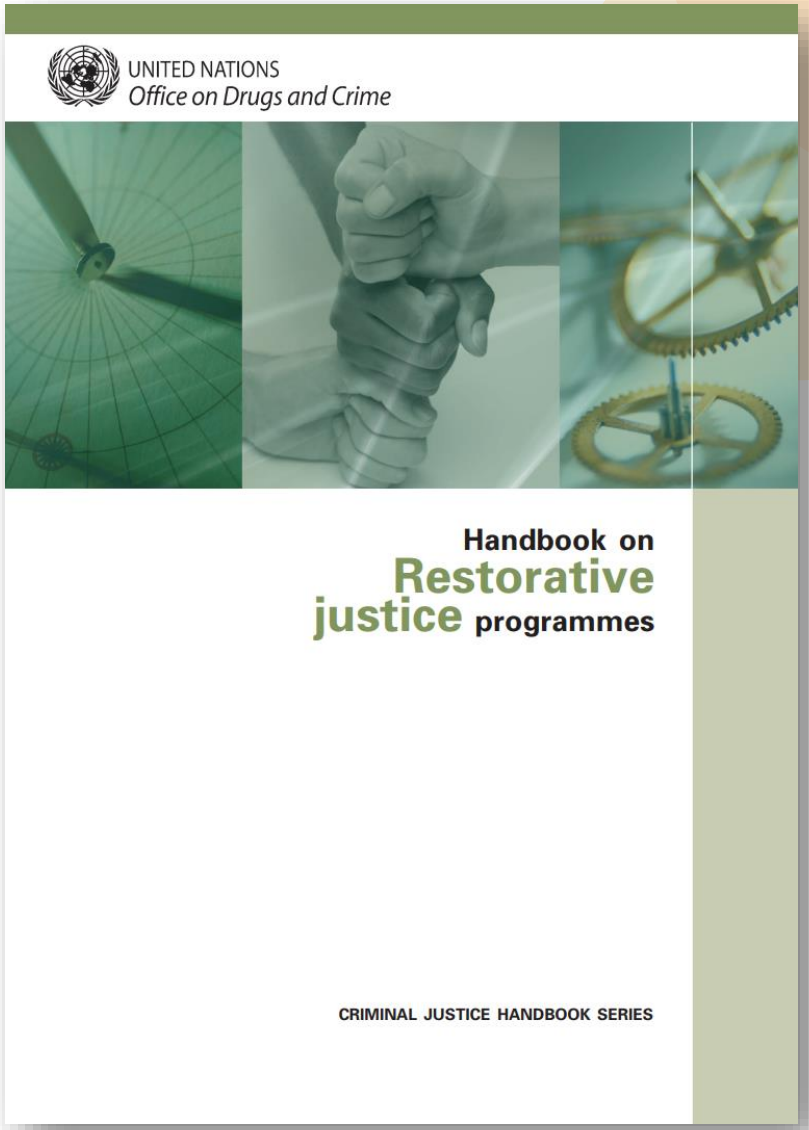

UN's Definition of Restorative Justice

"Restorative justice programme" means any programme that uses restorative processes or aims to achieve restorative outcomes.

UN's Definition of Restorative Justice

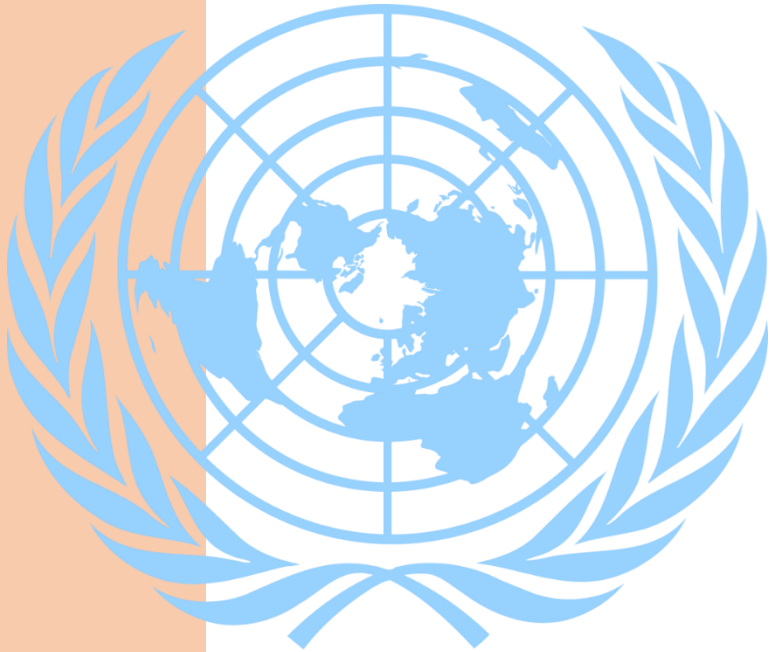

"Restorative process" means any process in which the victim, the offender and/or any other individuals or community members affected by a crime actively participate together in the resolution of matters arising from the crime, often with the help of a fair and impartial third party. Examples of restorative process include mediation, conferencing and sentencing circles.

UN's Definition of Restorative Justice

"Restorative outcome" means an agreement reached as the result of a restorative process. Examples of restorative outcomes include restitution, community service and any other programme or response designed to accomplish reparation of the victim and community, and reintegration of the victim and/or the offender.

หลักการพื้นฐาน

Conventional Criminal Justice

1. การกระทำผิดอาญาถือเป็นการกระทำละเมิดต่อรัฐ
2. การกระทำผิดอาญาเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย ถือเป็นการละเมิดอำนาจรัฐ จึงต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

Restorative Justice

1. การกระทำผิดอาญาเป็นการทำลายสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคม
2. การกระทำผิดอาญาก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหาย (harm) จึงจำเป็นต้องมีการเยียวยาหรือฟื้นฟู (Restore)

หลักการพื้นฐาน

Conventional Criminal Justice

3. วัตถุประสงค์หลัก ต้องการนำ “ผู้กระทำผิด” มาลงโทษ โดยมุ่งผลในการแก้แค้นทดแทน (retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (deterrence) และตัดโอกาสไม่ให้กระทำความผิดอีก (incapacitation)

Restorative Justice

3. วัตถุประสงค์หลัก ต้องการฟื้นฟู (restore) ความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำผิด ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้าย ซึ่งรวมทั้ง “ผู้เสียหาย” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” “ผู้กระทำผิด” และ “ชุมชน” เพื่อให้มีการชดใช้ (restitution) การแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation) และการกลับเข้าสู่สังคม (integration)

หลักการพื้นฐาน

Conventional Criminal Justice

4. คำถามพื้นฐาน 3 ข้อ :
   - การกระทำ เป็นความผิดต่อกฎหมายเรื่องใด
   - ใครเป็นผู้กระทำ
   - จะนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้อย่างไร

Restorative Justice

4. คำถามพื้นฐาน 3 ข้อ :
   - “ความเสียหาย” หรือ “ผลกระทบ” ที่เกิดขึ้นคืออะไร
   - จะแก้ไขเยียวยาได้อย่างไร
   - ใครจะเป็นผู้แก้ไขเยียวยา และด้วยวิธีอย่างไร

ลักษณะและรูปแบบการนำมาใช้

Victim-offender Mediation

การประชุมประสานสัมพันธภาพ

Family Group Conference

การประชุมกลุ่มครอบครัว

Sentencing Circle

การพิพากษาโดยประชุมล้อมวง

Community Reparative Board

คณะกรรมการชุมชน

Victim-offender Mediation

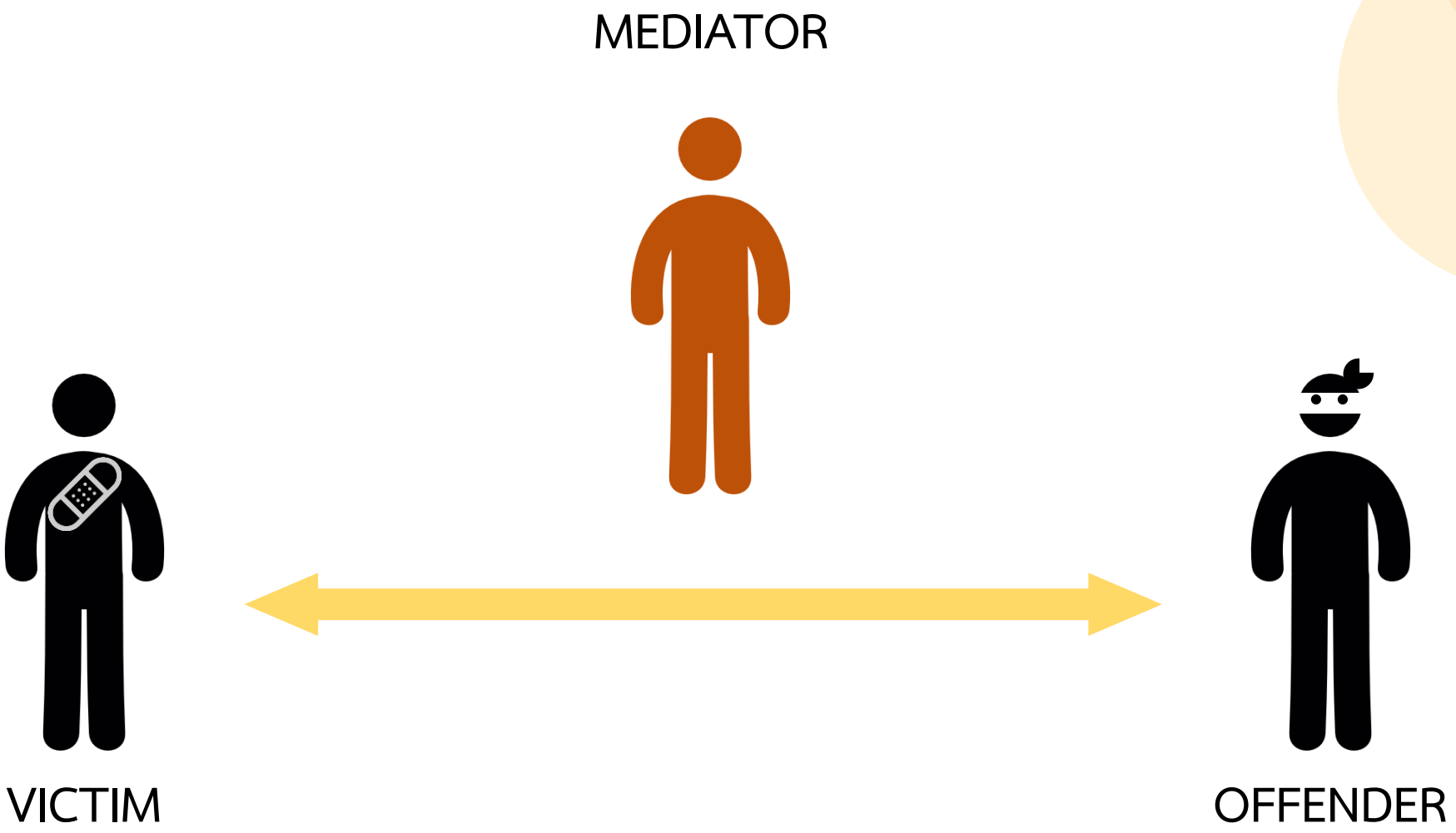

Family Group Conference

FAMILY MEMBERS

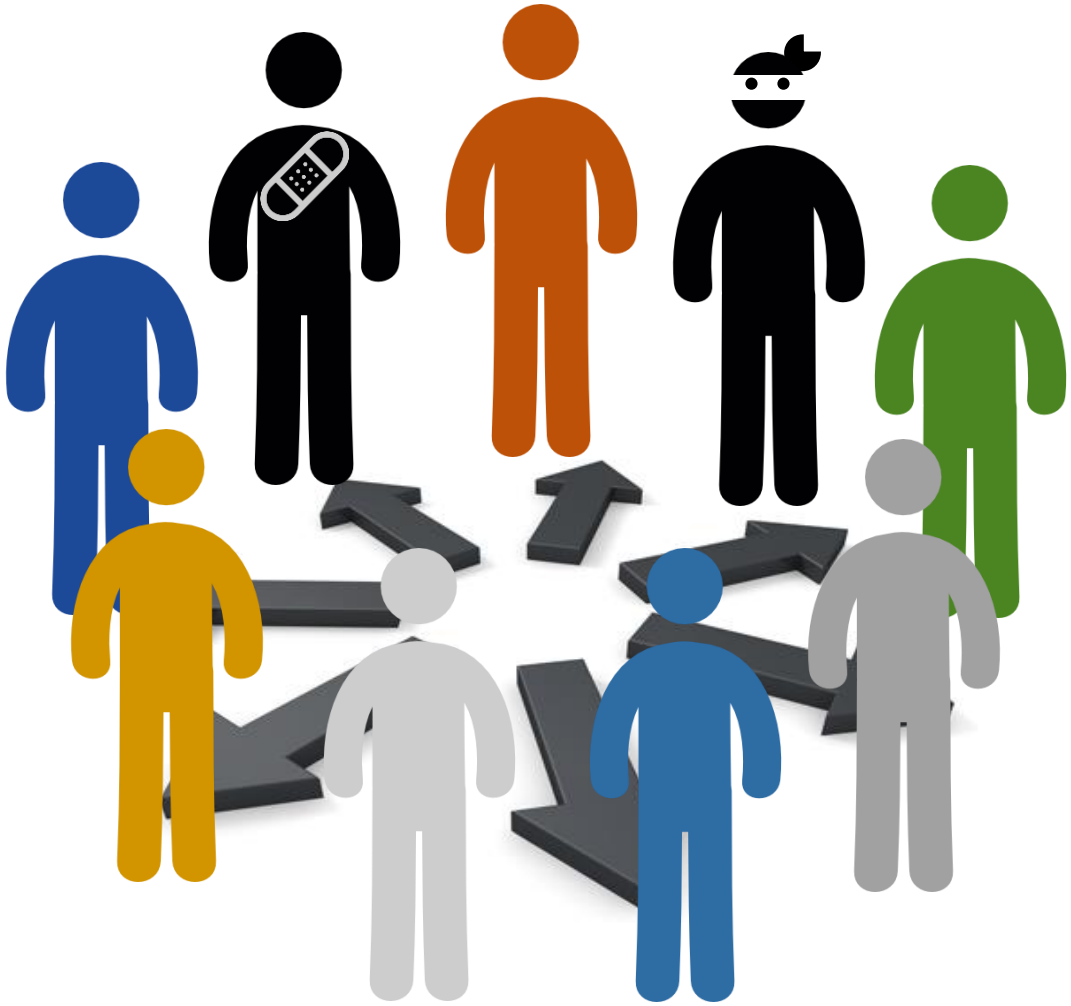

Sentencing Circle

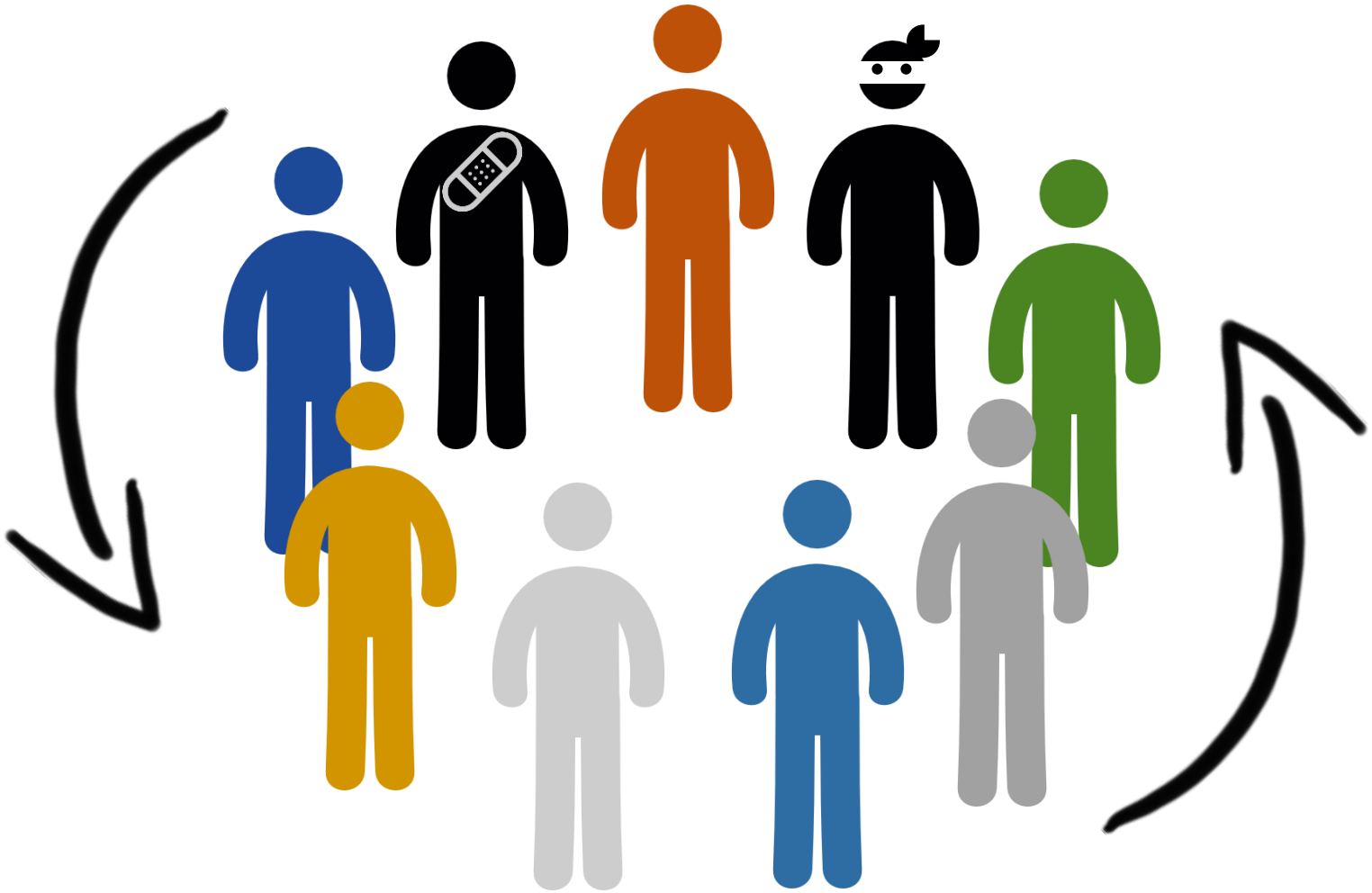

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ขั้นตอนใดบ้าง?

ก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม: การไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทในชุมชน

ชั้นตำรวจ : ประกอบการตักเตือน/ปรับ

ชั้นอัยการ : ประกอบการชะลอการฟ้อง

ชั้นศาล : ประกอบเป็นเงื่อนไขในการกำหนดคำพิพากษา

หลังมีคำพิพากษาแล้ว : ประกอบเงื่อนไขการพักการลงโทษ

Restorative Practices at Paroles

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ความผิดประเภทใดบ้าง?

- ความผิดร้ายแรง?
- ความผิดที่เด็กเป็นผู้กระทำ
- ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence)
- ความผิดที่กระทำโดยประมาท
- ความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ อื่น ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้น
- ฯลฯ

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสื่อต่าง ๆ

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจ

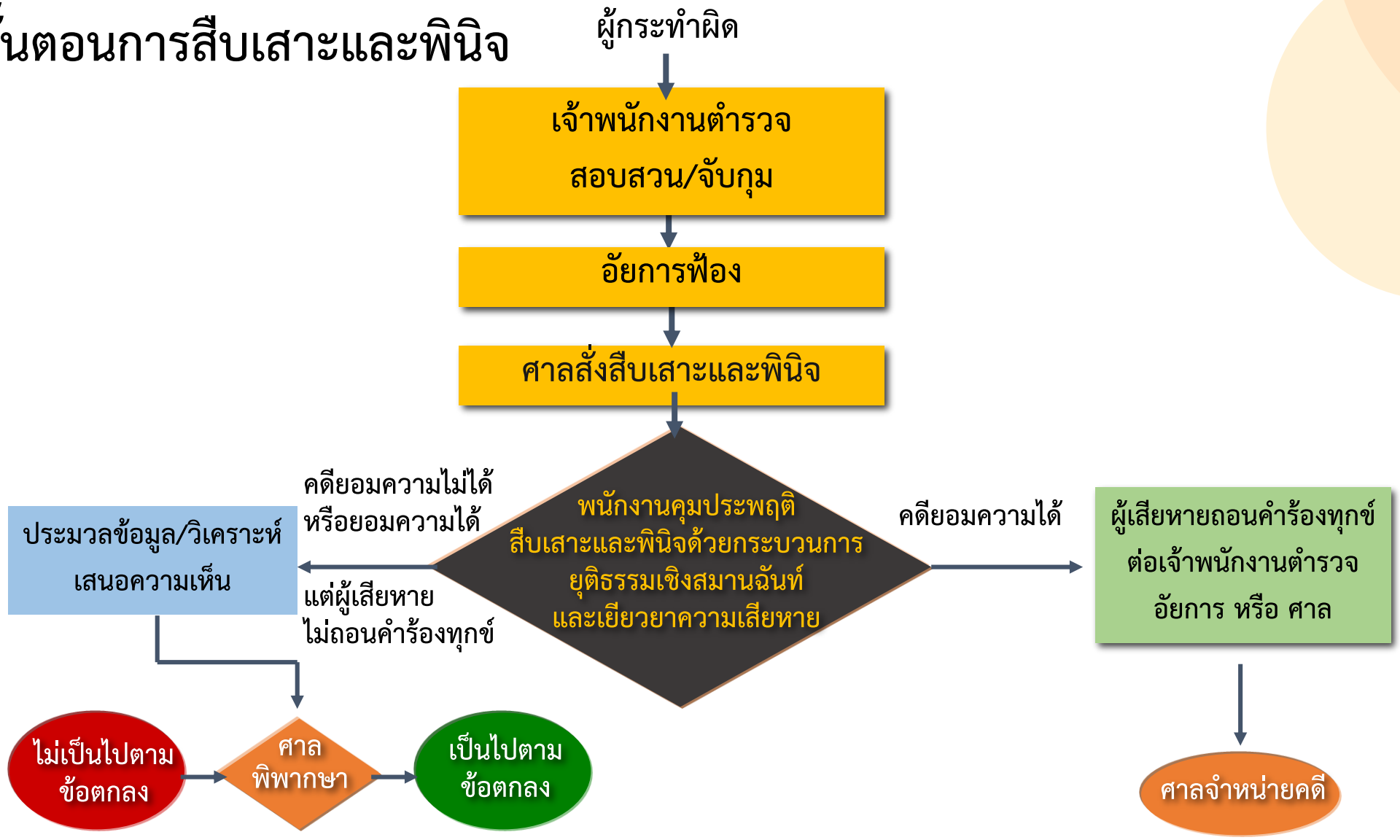

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ในกรณีเด็กกระทำผิด

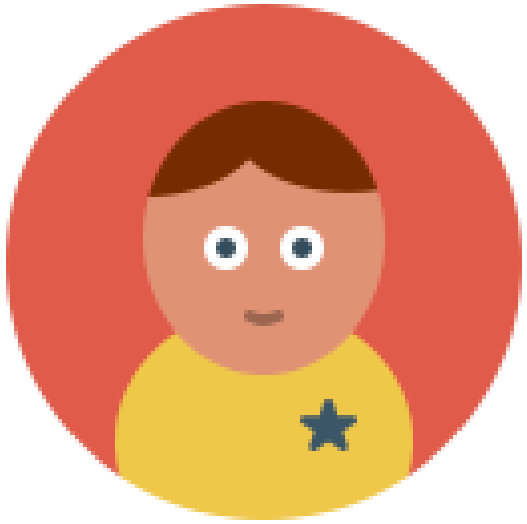

- มีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานและหลักสูตรฝึกอบรม Facilitator โดยมี IIRP เป็นผู้ดำเนินการ
- เริ่มดำเนินการทั่วประเทศตั้งแต่ 1 มิถุนายน 2546
- มีการดำเนินการกว่า 5,500 คดี
- ศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวเริ่มนำมาใช้ในรูปแบบการประชุมกลุ่มเยียวยา (Healing Conference)

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ศาลยุติธรรม

- จัดตั้งระบบไกล่เกลี่ยคดีอาญาในศาล รวมถึงการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- ศึกษาการเบี่ยงเบนคดีโดยใช้รูปแบบของหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นำไปสู่การจัดตั้งศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ”
- ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ศาลเยาวชนและครอบครัว

- พัฒนาบุคลากร : อบรมผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและผู้พิพากษาศาลเยาวชน, ผู้พิพากษาสมทบ, ผู้อำนวยการประจำสำนักอำนวยการศาลเยาชนและครอบครัว, ประสานการประชุม
- จัดให้มีโครงการและคณะทำงานศาลนำร่องในการนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีมาใช้ มีจำนวนศาลที่เข้าร่วมโครงการ 27 ศาล พร้อมทั้งจัดให้มีการทำคู่มือปฏิบัติงาน

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

ศาลเยาวชนและครอบครัว

- จัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเพื่อแนะนำและช่วยเหลือผู้เสียหายและครอบครัวในคดีอาญา (Advisory and Care Center for Victims and Families in Criminal Cases) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เสียหายมีความเข้าใจในความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
- มีการใช้มาตรการพิเศษมากขึ้น (จาก 57 คดีต่อปี ขยายเป็น 519 คดีต่อปี ภายในเวลา 5 ปี)
- มากกว่า 80% ของคดีที่ใช้มาตรการพิเศษ สามารถจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูได้สำเร็จ

สรุป

- การอำนวยความยุติธรรมในแนวสมานฉันท์เป็นสิ่งที่นำมา “เสริม” มิใช่นำมา “แทนที่” กระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน
- เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยที่มีอยู่แล้ว มิใช่เป็นเรื่องใหม่
- เป็นเรื่องที่แนวปฏิบัติเกิดก่อนทฤษฎี
- เป็นแนวทางที่กำลังอยู่ระหว่างการพัฒนา ยังไม่มีรูปแบบตายตัว จึงสามารถพัฒนารูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

สรุป

- เป็นแนวทางที่สามารถนำไปสู่การแก้หรือบรรเทาปัญหาพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมไทย
  - ลดบทบาทรัฐ เพิ่มบทบาทชุมชน
  - เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ส่งผลในการลดปริมาณคดีในระบบ
  - เป็นแนวทางที่มองรอบด้านโดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาให้กับผู้เสียหาย ผู้กระทำผิดและชุมชน

ข้อเสนอแนะ

- สมควรมีการนำไปใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม
- ควรให้ความสำคัญในการฝึกอบรมทักษะของ facilitators และบุคคลากรในกระบวนการยุติธรรมให้เข้าใจในปรัชญาและแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง
- สมควรส่งเสริมให้มีการนำเอาแนวทางนี้ไปใช้ในระบบการจัดการข้อขัดแย้งในเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะในโรงเรียน

ขอบคุณครับ

การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมไทย

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ | 20 มิถุนายน 2562

Back up

สถานการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Overcrowding)

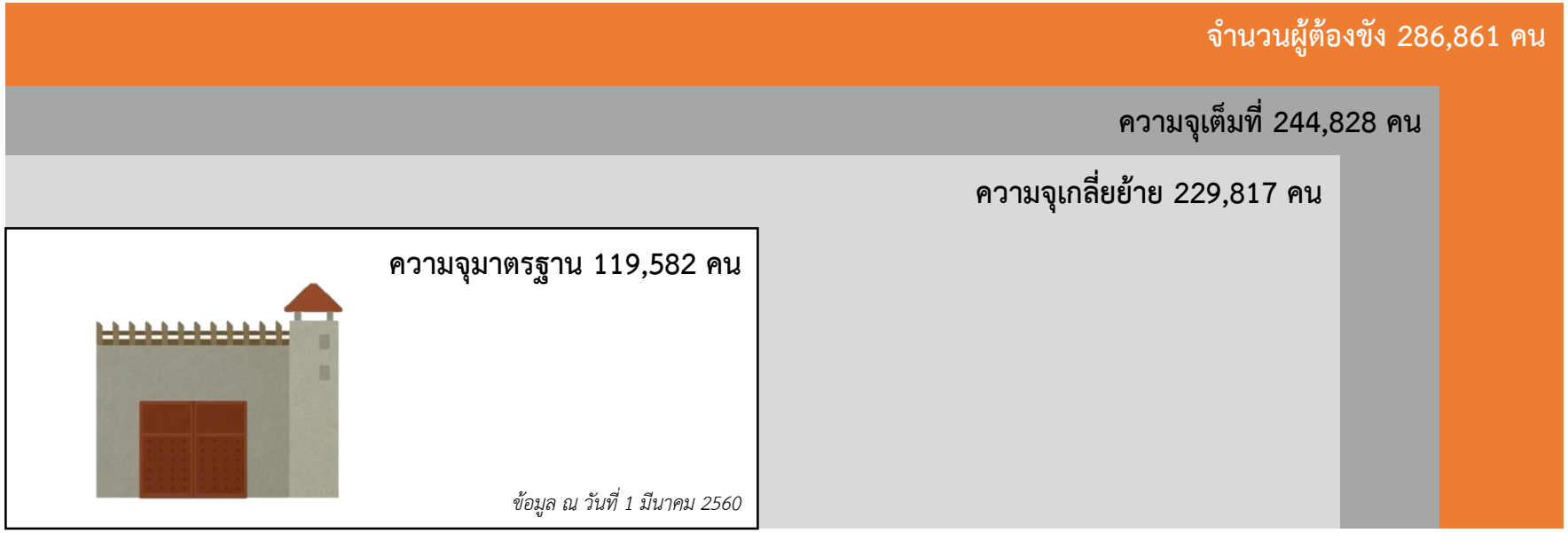

	มาตรฐาน			เกลี่ยย้าย			เต็มที่		
ความจุผู้ต้องขัง	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
1) เรือนจำ/ทัณฑสถาน (131 แห่ง)	100,553	16,406	116,959	190,837	33,985	224,822	200,954	38,879	239,833
2) ทัณฑสถานเปิด (5 แห่ง)	762	0	762	1,449	0	1,449	1,449	0	1,449
3) เรือนจำชั่วคราว (32 แห่ง)	1,728	133	1,861	3,271	275	3,546	3,271	275	3,546
รวมความจุทั้งหมด	103,043	16,539	119,582	195,557	34,260	229,817	205,674	39,154	244,828

หมายเหตุ

1. ความจุผู้ต้องขัง ไม่รวมความจุของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ (560 เตียง), สถานกักกัน และสถานกักขัง และสถานพยาบาลภายในเรือนจำ
2. พื้นที่นอน หมายถึง พื้นที่ภายในห้องขัง โดยไม่รวมพื้นที่ห้องน้ำ
3. การคำนวณความจุ
   - ความจุมาตรฐาน คิดจากพื้นที่นอน (ทั้งชายและหญิง หารด้วย .25 ตร.ม./คน)
   - ความจุเกลี่ยย้าย คิดจากพื้นที่นอน (ชาย หารด้วย 1.2 ตร.ม/คน) (หญิง หารด้วย 1.1 ตร.ม./คน)
   - ความจุเต็มที่ คิดจากพื้นที่นอน รวมชั้นลอย (ชาย หารด้วย 1.2 ตร.ม./คน) (หญิง หารด้วย 1.1 ตร.ม./คน)

สถานการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ (Overcrowding)

การคำนวณความจุ

- ความจุมาตรฐาน คิดจากพื้นที่นอน (ทั้งชายและหญิง หารด้วย .25 ตร.ม./คน)
- ความจุเกลี่ยย้าย คิดจากพื้นที่นอน (ชาย หารด้วย 1.2 ตร.ม/คน) (หญิง หารด้วย 1.1 ตร.ม./คน)
- ความจุเต็มที่ คิดจากพื้นที่นอน รวมชั้นลอย (ชาย หารด้วย 1.2 ตร.ม./คน) (หญิง หารด้วย 1.1 ตร.ม./คน)

อาชญากรรม

รับแจ้ง

จับกุม

อัยการ

สั่งฟ้อง

ศาล

พิพากษา

พัฒนาพฤตินิสัย

อาชญากรรม

ภาคประชาชนทั่วประเทศ ปี พ.ศ.2555
เกี่ยวกับประชากรทั้งหมด
จำนวน
152,228 ราย

โดยแบ่งอาชญากรรมเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1.อาชญากรรมประเภททรัพย์สิน
จำนวน 140,864 ราย

2.อาชญากรรมประเภทชีวิตและร่างกาย
จำนวน 7,879 ราย

3.อาชญากรรมทางเพศ
จำนวน 394 ราย

4.อาชญากรรมแอบอ้างใช้ข้อมูล
จำนวน 3,091 ราย

รับแจ้ง

จำนวนการรับแจ้งคดีทั่วประเทศ ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2556
จำนวน **905,775 คดี**

1.ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา
จำนวน 115,603 คดี

2.ความผิดตามพระราชบัญญัติอื่น
จำนวน 790,172 คดี

จับกุม

จำนวนการจับกุมคดีทั่วประเทศ ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2556 จำนวน
748,722 คดี

1.ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา
จำนวน 57,567 คน

2.ความผิดตามพระราชบัญญัติอื่น
จำนวน 691,155 คน

อัยการ

จำนวนเรื่องรับพิจารณา
ที่ปรากฏตัวผู้ต้องหาในปี 2556
จำนวน **613,406 เรื่อง**

สั่งฟ้อง

จำนวนเรื่องที่อัยการทั่วประเทศ
สั่งฟ้องศาล ปี พ.ศ.2556
จำนวน **581,254 เรื่อง**

ศาล

จำนวนคดีอาญาที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ.2556
จำนวน **637,715 คดี**
- คดีเข้าสู่การพิจารณาสั่งฟ้องโดยอัยการ ประมาณ 581,000 คดี
- คดีเข้าสู่การพิจารณาจากช่องทางอื่น/ผู้เสียหาย ประมาณ 56,000 คดี

จำนวนคดีอาญาที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ.2556
จำนวน **31,107 คดี**

พิพากษา ประจำปี พ.ศ.2556

ศาลชั้นต้นทั่วราชจักร จำนวน **719,746 คน**
- กักขัง จำนวน 3,269 คน
- จำคุก จำนวน 111,515 คน
- ประหารชีวิต จำนวน 294 คน

ศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักร
จำนวน **32,567 คน**
- จำคุก จำนวน 473 คน
- คุมประพฤติ จำนวน 13,052 คน
- ส่งสถานฝึกอบรม จำนวน 6,101 คน

พัฒนาพฤตินิสัย

ราชทัณฑ์ นักโทษ ปี พ.ศ.2556
จำนวน **287,295 คน**
ถูกคุมความความประพฤติ ปี พ.ศ.2556
จำนวน **202,040 คน**
- ผู้ใหญ่ จำนวน 181,604 คน
- เด็กและเยาวชน จำนวน 20,436 คน

Statistics on Case disposition

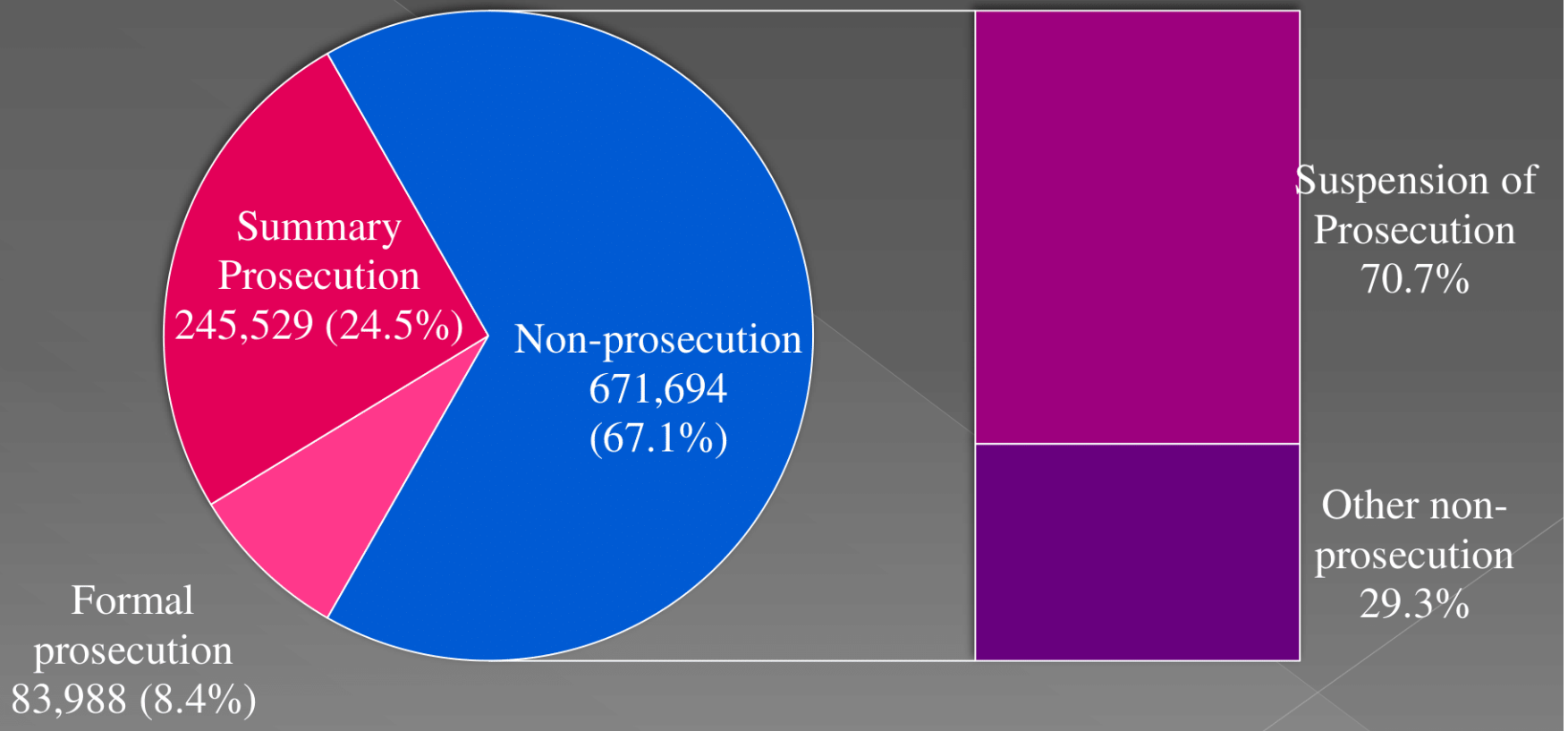

(White Paper on Crime 2018)

พระเอก[redacted] ควบเก๋ง ชนหญิงเก็บของเก่าริมถนน ดับคาที่

เมื่อรถพยาบาลของโรงพยาบาลวิชัยยุทธมาถึงยังศาลา 5 พระเอก[redacted] ในสภาพที่อิดโรย ดวงตาแดงก่ำ ก็ถูกหิ้วปีกลงจากรถ เดินตรงรี่ไปจุดธูปกราบขอขมาศพผู้ตาย จากนั้นจึงเข้าไปกราบแทบเท้า นาย[redacted] ซึ่งเป็นสามีของผู้ตาย และลูกๆ พร้อมเอ่ยปากด้วยน้ำเสียงสั่นเครือว่า "ผมขอโทษ ไม่ได้ตั้งใจ"!!!

"ส่วนเรื่องความรับผิดชอบ คุณพ่อเขาก็บอกว่าจะรับผิดชอบทุกอย่างตลอดงานศพ ส่วนเรื่องค่าเสียหายก็แล้วแต่เขาจะให้ ผมคงไม่เรียกร้องอะไร ตอนนี้เรายังไม่ได้คุยกันเรื่องนี้ รอให้เสร็จงานศพก่อนค่อยว่ากัน ที่ผมไม่เรียกร้องอะไร เพราะเขาเป็นคนดีมาก เป็นคนอื่นชนแบบนี้จะไม่ลงมายกมือไหว้ แล้วบอกให้คนช่วยหรอก ตัวเขาเองก็เจ็บ ซึ่งผมก็เห็นใจเขา"

อย่างไรก็ตาม เมื่อศาลพิเคราะห์พฤติการณ์จากคดีนี้แล้วเห็นว่า จำเลยมีความผิดจริง จึงพิพากษาลงโทษจำคุกเป็นเวลา 3 ปี ปรับ 20,000 บาท แต่จำเลยได้ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียชีวิต และบริษัททรู คอร์ปอเรชั่น จำกัด ผู้ตั้งตู้โทรศัพท์สาธารณะ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 528,284 บาท จึงลดโทษให้กึ่งหนึ่ง เหลือให้จำคุก 1 ปี 6 เดือน ปรับ 10,000 บาท โดยรอลงอาญา 2 ปี และรายงานตัวต่อกรมคุมประพฤติ 4 ครั้งในเวลา 1 ปี บำเพ็ญประโยชน์อีก 48 ชั่วโมง